

Nekrologer

JOHAN JØRGENSEN

2.8.1924–14.3.1969

JOHAN JØRGENSEN var i udpræget grad københavner; som han personligt fremtrådte som repræsentant for den gammel-københavnske borgerlige kultur, var hans forskning centreret om det københavnske borgerskab, specielt i tiden omkring enevældens indførelse. I de vigtigste af hans talrige værker – magisterafhandlingen »Det københavnske patriciat og staten ved det 17. århundredes midte« (1957), »Bilanz 1660. Adelsvældens bo« (1963), »Patriciat og enevælde« (1963–64) og disputatsen »Rentemester Henrik Müller. En studie over enevældens etablering i Danmark« (1966) – var hovedtemaet (som allerede anslået 1957 i Pindarmottoet: *Pengene gør manden*) enevældens indførelse anskuet som statskreditorernes overtagelse af fallitboet, et forskningsprojekt, der hvilede på et årelangt indsamlingsarbejde i arkiverne. Hans seddelkataloger blev på denne måde til et uhyre frugtbart arbejdsredskab, der gav en ikke ringe grad af sikkerhed indenfor et ellers spinkelt kildemateriale, hvor ikke mindst døds- eller opbudsboers registrering af tilgodehavender gav særdeles vigtige fingerpeg om handels- og finanskontakter, der næppe ad anden vej lod sig spore i de hidtil anvendte kildegrupper.

Navnlig krævede dette materiale en udpræget sans for »personalia«, og hvor statistikker kun vanskeligt lod sig etablere, kom slægts- og familieforbindelser til at spille en betydelig rolle som dokumentation for kontakter af financel karakter. Således kom også disputatsen til i det ydre at fremtræde som en biografi, ligesom afhandlingen »Ditmer og Johan Bøfke. To københavnske kræmmere fra enevældens første tid« (1961) virkede som en forstudie hertil. Allerede i sin studietid havde Johan Jørgensen sin gang på Nationalmuseet, og her bevarede han sin tilknytning til »Kirkeværket«, især som redaktør af de indledende afsnit om kirkerne administrationshistorie. Med klar tilknytning til hans centrale forskningsarbejde lå den omfattende redegørelse for St. Nicolai kirkes begravelser (1957); men også arbejdet med landsbykirkerne betød givet en berigelse af hans arbejde, idet materialet bl. a. dokumenterede den unge

enevældes kirkesalg. Således ledtes hans interesse naturligt over til også at omfatte den lutherske gejstlighed, hvis ledende mænd, nært knyttet til det københavnske bourgeoisie, spillede en betydelig rolle ved enevældens indførelse, hvad der satte sig frugt dels i de to »Bidrag til ærkebiskop Hans Svanes historie« (1966 og 1968), dels i undersøgelsen af »Sjællandske købstadspræsters formuesforhold 1671-1800« (1962).

Naturligvis kan problemerne om dansk økonomi ca. 1660 ikke behandles på isoleret dansk materiale; ikke mindst det »personhistoriske«, især spørgsmålet om de ledende købmænds oprindelse havde Johan Jørgensens fulde opmærksomhed, og dette førte ham ind på undersøgelser af de gamle hansebyers betydning for Danmark i 17. og 18. århundrede, hvor han fremhævede, at længe efter at hansestædernes politiske betydning i nordeuropæisk politik var ophørt, fortsatte en særdeles omfattende indflydelse af ren handelsmæssig art, især overfor de mindre danske købstæder, der først sent kom under Københavns dominans (f. eks. i »Denmarks relations with Lübeck and Hamburg in the 17th century«, 1963). Det er således karakteristisk, at Johan Jørgensen, der yderst nødtigt forlod sit kære København og kun ugerne deltog i kongresser m. v., i 1966 holdt foredrag i Hansische Geschichtsverein i Göttingen (»Hamburg, Lübeck, Kopenhagen und der dänische Provinzstadthandel um 1730«, 1967), og i sit sidste leveår besøgte Lübeck, hvor han bl. a. talte i Verein für Lübeckische Geschichte (»Die Familie Würger und Dänemark im 17. Jahrhundert«, 1968).

Medens statsomvæltningen 1660 ifølge Johan Jørgensens forfatterskab havde sine rødder i den økonomiske krise, gav den sig som bekendt nogle af sine klareste udslag i form af en administrationsreform, problemer, som havde speciel interesse for arkivaren Johan Jørgensen, og det ikke blot fordi en række af tidens ledende mænd på én gang var storkapitalister og politiker-administratører (som netop rentemester Henrik Müller). Hans tjenstlige arbejde i Rigsarkivet gav ham et enestående kendskab til detaillen, som ikke blot kom hans forskning i almindelighed til gode, men som specielt gav ham indblik i hidtil ikke tilstrækkeligt tilgodesete arkiv- og administrationshistoriske problemer. I afhandlingen »Øverstesekretær Erik Krag's virksomhed i Danske Kancelli indtil 1657« (1966) fremkom han med gode grunde til at antage en større grad af initiativ indenfor centraladministrationen før 1660 end almindeligt antaget og understregede den administrative kontinuitet i kancelliet uanset statsomvæltningen. I denne sammenhæng må nævnes hans tjenstlige arbejde med en registratur over arkivvæsenets arkiv, og som hans forskellige arbejder gerne ledsagedes af et anhang af hidtil utrykte aktstykker, var det oplagt, at rigsarkivet overdrog netop ham at fortsætte udgivelsen af Kancelliets Brevbøger (hvoraf bindet 1644-45 udkom 1968). Til Rigsarkivets festskrift (1964) skrev han »Til Danske Kancellis historie i Christian IV's

første år«, båret af arkivmandens selvfølgelige interesse for og indsigt i sine gamle kollegers daglige virke, bygget på nærlæsning af kancelliprotokollerne. Og som næsten en afrunding af arbejdet med de arkivalier, der især havde haft betydning for hans bypatriciatsforskning, kom i Dansk historisk Fællesforenings håndbogsserie »Skifter og testamenter« (1968) som en nyttig vejledning for mindre kyndige i benyttelsen af disse centrale, men langt fra let tolkelige kildegrupper.

Men ensidigt økonomisk blev hans forfatterskab aldrig. Som han altid stræbte efter at placere hovedpersonerne i deres milieu, spillede kulturhistorien en stor rolle for ham. Tidligt knyttedes han til Kirkehistoriske Samlinger, hvis daværende redaktør, overarkivar, dr. theol. Bjørn Korne-rup givet fik stor betydning for den unge arkivar, der her fik trykt flere bidrag til lærdoms-, skole- og præstehistorien.

Fra barndommen af svagelig begyndte Johan Jørgensen først som 23-årig sit universitetsstudium, hvor Albert Olsens studier over bybefolkningen i den merkantilistiske tidsalder vakte hans store og udelte interesse. Efter dennes tidlige bortgang blev det Astrid Friis' undervisning, der især kom til at præge hans udvikling til kritisk forsker. Hans fortsatte svagelighed, der for udenforstående kunne give indtryk næsten af hypokondri, gav sig udslag i en streng tilrettelæggelse af hans tilværelse; faglige møder, kongresser og videnskabelige selskabers virke undgik han mest muligt, men at denne vidtdrevne disciplin først og fremmest var en arbejdsøkonomi, fremgår af resultatet, at han fra det første større arbejde i 1957 i løbet af det beskedne dusin år, hans virke tilmåltes, præsterede et særdeles omfattende, markant og for fremtidig forskning frugtbart forfatterskab.

Karakteristisk for en repræsentant for den klassiske københavnske historikerskole spillede teoretisk-metodiske problemer kun liden rolle for ham. Arbejdet med arkivalierne i tjeneste (fra 1957 arkivar ved Rigsarkivet med en kortere udstationering på Landsarkivet for Sjælland) som i forskning var sammen med hans uhyre omfattende viden for ham af større betydning end nok så elegante metodisk-kritiske konstruktioner, hvis ikke disse hvilede på et minutiøst kendskab til de korrekte detaljer. »Uvidende« var i hans mund vel den skarpeste kritik overfor arbejder og teorier, der ikke (som hans eget arbejde) var bygget op over en omhyggelig gennemgang af alt relevant kildemateriale. Følgelig kunne hans egne værker lejlighedsvis virke overlæssede, stoffyldte i den grad, at den mindre kyndige let for vild blandt detaljerne, og det ikke mindst fordi hans forfatterskab i den grad var en helhed, at der til det fulde udbytte af de senere afhandlinger krævedes kendskab til ikke blot hans ældre arbejder, men også til forgængernes, hvis indsats sjældent direkte, men oftest blot implicit kritiseredes. Thi direkte kritik, endsige polemik lå ikke for Johan Jørgensen. Havde han her og der nået et stykke videre frem end forgæn-

gerne, ønskede han ikke at stille sin indsats i relief på ældre fagfællers bekostning, men overlod helst den kyndige læser selv at drage konklusionerne.

Dertil kommer, at hans stil ikke blot var »gammeldags«; men bevidst anvendte han tidens egne udtryk, og det i den grad, at den personligt tilbageholdende forsker ofte synes at dække sin person gennem citater, ved at lade tiden selv tale. Hans lune, den skjulte ironi, udleveringen af de store mænd i ofte såre småt perspektiv skjules derfor ofte mere end ønskeligt er. For sine meningers mod havde han, som det da særdeles klart kom frem i hans anmeldervirksomhed, i de sidste år også i nærværende tidsskrift.

Som Johan Jørgensen i tjenesten på arkivet har været utallige forskere til stor hjælp gennem sit enorme detailkendskab til det være sig arkivalier som litteratur, fik han i de senere år i stigende grad til opgave at være vejleder for de yngre kolleger, der altid kunne påregne god og kontant hjælp, det være sig tjenstligt eller til egen forskning. Omend han en tid påtog sig hvervet som tillidsmand for sine yngre arkivkolleger og i en årrække sad i arkivarforeningens bestyrelse, var hans rolle i vennekredsen dog først og fremmest den besindige og velovervejende rådgivers. Her kunne hans tørre lune udfolde sig, her åbnede han for sine ikke-videnskabelige interesser, der naturligt koncentreredes om barok og oplysningstid, det være sig i litteratur som i musik, hvor det betegnende nok var Buxtehude og Telemann, der havde hans udelte kærlighed.

Den respekt og agtelse, som forlængst blev ham til del indenfor kredsen af venner og kolleger, og som den midtpunktskyende forsker intet gjorde for at erhverve, gav sig trods hans unge år sluttelig også ydre udslag. Meget betød således for ham den anerkendelse, som kort før hans død blev ham til del ved optagelsen i vor ældste og fornemste historikersammenslutning »Det kgl. danske Selskab«, grundlagt, som det jo er, indenfor hans egen periode.

TROELS DAHLERUP

HANS LUND

10.12.1890-17.4.1969

DEN 17. april 1969 døde tidligere forstander for Rødding højskole, cand. mag. Hans Lund, 78 år gammel. Han var en lødig historiker og nåede det ypperlige på folkeoplysningens område. Navnlig satte han sit præg på landbokredse og på udviklingen i Sønderjylland, der også som emner for hans i øvrigt vidtspændende foredragsvirksomhed i særlig grad havde hans hjerte.